

# **ПРАТ «ВНЗ «МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ»**

**Кафедра економіки та менеджменту**  
**Спеціальність Фінанси та банківська справа**

## **КУРСОВА РОБОТА**

**з дисципліни ФІНАНСОВИЙ РИНОК**  
**тема Фінансові методи регулювання економіки**

**Студентки *Гордієнко Світлани Валентинівни***

прізвище, ім'я, по батькові

**Групи ТУзд-8-22-Б1ФБС (4.63дс)**

**Перевірила Сокиринська І.Г., к.ек.н.**

підпис, прізвище, ім'я, по батькові,  
вчений ступінь, звання, посада

**Нормоконтроль Пестова О.А.**

підпис, прізвище, ім'я, по батькові

**Київ  
2025**

## ЗМІСТ

|                                                                                                    |    |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------|----|
| ВСТУП                                                                                              | 3  |
| РОЗДІЛ 1 ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ ФІНАНСОВИХ МЕТОДІВ РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІКИ                              |    |
| 1.1.Необхідність та способи фінансового регулювання економіки                                      | 6  |
| 1.2 Характеристика видів фінансового регулювання, та їхній вплив на стабільність економіки         | 11 |
| 1.3 Органи управління в фінансовій сфері, що відповідають за фінансові види регулювання            | 14 |
| РОЗДІЛ 2 АНАЛІЗ ВПЛИВУ ФІНАНСОВИХ МЕТОДІВ РЕГУЛЮВАННЯ НА СТАБІЛЬНІСТЬ ЕКОНОМІКИ                    |    |
| 2.1 Аналіз фінансових методів регуляторної політики                                                | 18 |
| 2.2 Аналіз досвіду державного регулювання ринкової економіки країн Західної Європи                 | 26 |
| РОЗДІЛ 3 РОЗРОБКА ЗАХОДІВ ЩОДО ПОКРАЩЕННЯ ФІНАНСОВИХ МЕТОДІВ РЕГУЛЮВАННЯ НА СТАБІЛЬНІСТЬ ЕКОНОМІКИ | 34 |
| ВИСНОВКИ                                                                                           | 41 |
| СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ                                                                     | 43 |

## ВСТУП

Високорозвинена ринкова економіка — це оптимальне поєднання засад, притаманних товарному виробництву (конкуренція, попит і пропозиція, вільне ціноутворення), та цілеспрямованої політики державного регулювання економічних процесів. Державне регулювання доповнює ринковий механізм, що в сукупності становить єдину систему макроекономічного регулювання народного господарства.

Розвинена ринкова економіка не означає якоїсь "абсолютної свободи" і "вільної гри" економічних сил, що спрямовуються "невидимою рукою" саморегульованої конкуренції. Необмежена економічна свобода існувала лише на ранніх ступенях розвитку товарного виробництва і формування ринкових відносин, коли (функціонувало безліч порівняно однакових за розмірами капіталу, переважно дрібних і середніх підприємств, між якими точилася конкурентна боротьба за ринок збуту товарів. За умов вільної конкуренції ринкові сили попиту й пропозиції стихійно, через вільне ціноутворення визначали оптимальні пропорції виробництва та його економічну ефективність. Головними регуляторами суспільного виробництва були вільний ринок і конкуренція. Держава лише створювала загальні умови для функціонування приватних капіталів. З розвитком відносин власності та вдосконаленням організації суспільного виробництва розширилися сфера і напрями політики державного втручання в економічні та соціальні процеси. Головним завданням політики централізованого економічного регулювання стало розв'язання суперечностей між частковою монополістичною планомірністю і товарними відносинами, які залишалися загальною формою економічних зв'язків у суспільстві.

Для сучасних умов характерні переплетення ринкових з державними методами регулювання та їх поєднання. Кожен з них має свою сферу застосування і відповідає певним інтересам суб'єктів власності та господарювання. Проте вони збігаються в тому, що і держава, і ринок

приводять у відповідність частковій плановірності, властивій окремим господарським одиницям.

В умовах високорозвиненої ринкової економіки, яка характеризується наявністю великої кількості не лише дрібних і середніх підприємств, а й великих виробничих комплексів, про "вільну гру" економічних сил не може бути й мови. Щодо діалектики розвитку економіки країн Заходу та еволюції механізму її регулювання американський економіст П. Самуельсон писав, що, мабуть, Америка XIX ст. підійшла ближче, ніж будь-яка інша країна, до стану *laissezfaire* (невтручання. —Авіті.), який Карлейль назвав "анархія плюс констебль". Результатом цього виявилися ціле століття прискореного економічного розвитку та обстановка індивідуальної свободи. Однак це призвело також до періодичних економічних циклів, виснаження природних ресурсів, які не відновлюються, до бідності й багатства, розкладу державного апарату, які переслідують різні цілі, і часом до витіснення монополією саморегульованої конкуренції".

У більшості індустріальних розвинених країн Заходу значно підвищилася економічна роль держави. Те, що держава є центральним органом політичної влади в країні, надає їй можливість використовувати норми правового примусу і розпоряджатися значними економічними ресурсами. Вона не лише стала власником багатьох заводів, земельних ділянок, залізниць, морських портів, аеродромів, фінансових ресурсів, а й заволоділа цілими галузями економіки, які потребують для свого розвитку величезних капіталовкладень і найменше орієнтовані на прибуткове функціонування (атомна і космічна промисловість, енергетика тощо).

У більшості країн ринкової економіки державі належить близько третини національного багатства, вона перерозподіляє через бюджет половину валового національного продукту, здійснює до 20 відсотків капіталовкладень в економіку. Наприклад, у США під контролем уряду виробляється до 20 відсотків національного продукту, третину його становлять податки і загальний обсяг урядових витрат.

Зростання економічної ролі держави, її втручання в процес суспільного виробництва і висока концентрація останнього модифікували традиційний механізм саморегулювання економіки, різко обмежили дію стихійних ринкових сил. Держава прийняла на себе цілу низку регулюючих функцій, особливо щодо розвитку державного сектора економіки, а також ринкової кон'юнктури.

Довголітня практика державного втручання в економіку дала змогу виробити відповідні методи і важелі, в результаті чого економічна система стала високоефективною. Політика державного регулювання дає можливість нейтралізувати численні руйнівні процеси і небажані відхилення, які періодично переривають і деформують рух економічного циклу.

Економічна політика держави формується свідомо через мережу органів державного апарату, суспільні інститути, засоби масової інформації. Важливу роль в цьому відіграють підприємницькі організації, фінансові групи та "групи тиску". Підприємницькі організації, наприклад Національна рада французьких підприємців, Федеральний союз німецької промисловості, Конфедерація британської промисловості, Конфіндустрія (Італія), Представництво фінансових і промислових кіл (Фінляндія) та ін., беруть участь у вирішенні найбільш важливих питань з економіки і політики. Вони готують економічні проекти і рекомендації для органів державної і муніципальної влади, впливають на розробку і прийняття багатьох законів і указів, у певних випадках здійснюють контроль за їх виконанням.

Місце політики державного регулювання в господарській системі є сталим, проте його масштаби і форми не залишаються незмінними. Дії державної адміністрації не обов'язково втілюються у певних заходах щодо управління національною економікою. Регулювання відбувається і тоді, коли держава відмовляється від реалізації цих заходів, якщо вони стають недоцільними з точки зору макроекономічної та соціальної ефективності.

## РОЗДІЛ 1

### ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ ФІНАНСОВИХ МЕТОДІВ РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІКИ

#### 1.1.Необхідність та способи фінансового регулювання економіки

Забезпечення прав та створення чітких законодавчих рамок для інвестиційної діяльності повинно стати однією з ключових функцій як держави, так і суспільства. У процесі визначення внутрішнього інвестиційного потенціалу та механізмів його використання, державне регулювання фінансового ринку має спрямовуватися не лише на впорядкування діяльності позичальників капіталу й фінансових посередників чи забезпечення стабільності та ефективності роботи фінансового ринку загалом. Важливо також визначити проблеми, з якими стикаються інвестори, знайти шляхи їх вирішення та забезпечити захист, особливо для дрібних та найменш захищених учасників.

Регулювання фінансового ринку повинно передбачати створення обов'язкових правил інвестиційного процесу, які поширюються як на малих, так і на великих інвесторів. Завдяки цьому стає зрозумілим, що є законодавча база, яка гарантує захист кожного інвестора, і водночас передбачене покарання для тих, хто порушує ці правила. Такий підхід підсилює довіру громадян до необоротності позитивних змін. Що стосується великих інвесторів та емітентів цінних паперів, певні обмеження їхньої свободи з боку державного контролю є невеликою платою за стабільність, довіру та прозорість у цій сфері. У свою чергу, це дозволяє забезпечити дотримання законності й зміцнити державний контроль.

По-перше, високоякісний і належним чином регульований фінансовий ринок значно знижує загальні ризики, які міжнародні інвестори асоціюють із певною країною. Однак кожен випадок надання недостовірної або спотвореної інформації, а також будь-які спроби тиску для маніпуляції

даними чи змінами негативно впливають на репутацію держави на світовому ринку капіталу.

По-друге, високоякісний, ретельно відрегульований ринок є незамінним механізмом для залучення всіх обсягів заощаджень населення до процесу економічного розвитку. Наразі значну частину інвестиційних ресурсів становлять внутрішні заощадження.

По-третє, ефективність фінансового ринку сприяє підвищенню його динамічності та зміцненню репутації, що є ключовим для поступового прийняття населенням переходу відчуття економічного плюралізму й формує ідеологічну базу для змін. Люди починають усвідомлювати, що реформування економіки відкриває нові можливості підвищення рівня добробуту.

Ефективність функціонування фінансового ринку, який характеризується високим рівнем ризику та невизначеності, не може бути забезпечена лише за допомогою планів і директив. Однак, належна організація процесів та раціональний підхід у прийнятті рішень дозволяють досягати позитивних результатів. Фінансовий ринок залишається однією з найчутливіших сфер економічної діяльності, оскільки він піддається значному політичному тиску через регулювання величезних потоків капіталу. У цьому контексті учасники ринку часто мають стимули приховувати свої справжні наміри або прийняті рішення, що може призводити до часткової дезінформації інших суб'єктів. Навіть репутація у цій сфері набуває обчислювальної вартості. Водночас інвестори зосереджують свої зусилля на пошуку способів отримання прибутку, використовуючи доступні їм засоби для отримання ексклюзивної інформації або переваг у порівнянні з іншими учасниками. Часто виникає прагнення обмежити конкуренцію серед тих, кому було надано фінансову підтримку. У результаті такої діяльності найбільш вразлива категорія учасників — дрібні індивідуальні інвестори, які накопичують свої заощадження великими зусиллями, стають жертвами недобросовісної конкуренції чи маніпуляцій.

Подібна поведінка ставить під сумнів доброчесність фінансового ринку в цілому, що вимагає адекватного й ефективного втручання регулюючих органів. З огляду на це, державне втручання є необхідним для забезпечення порядку та прозорості у функціонуванні фінансового ринку, зокрема ринку цінних паперів. Регулювання повинно спрямовуватись на захист інтересів усіх учасників та забезпечення стабільності ринкових механізмів.

Основні напрями такого регулювання включають:

- Формування узгодженої та дієвої державної політики, орієнтованої на підвищення рівня організованості та стабільності у сфері фінансових послуг.
- Гарантування захисту прав та інтересів споживачів фінансових послуг, зокрема, через забезпечення їхньої поінформованості та запобігання недобросовісним практикам.
- Створення інституційних і нормативних умов, сприятливих для розвитку фінансових ринків та їхнього ефективного функціонування у відповідності до національних та міжнародних стандартів.
- Здійснення заходів щодо запобігання монополізації ринків і розвиток конкурентного середовища, зокрема, шляхом підтримки чесної конкуренції.
- Забезпечення прозорості й відкритості операцій на ринках фінансових послуг для підвищення довіри споживачів і учасників до функціонування цих ринків.
- Сприяння інтеграції національних ринків фінансових послуг європейську економічну спільноту задля покращення доступу до глобальних фінансових ресурсів і залучення іноземного капіталу.

Таким чином, ключові завдання державного регулювання спрямовані на створення збалансованої та конкурентоспроможної системи, яка відповідає потребам сучасного суспільства та міжнародним тенденціям розвитку фінансових ринків.

Державне регулювання у сфері надання фінансових послуг реалізується через такі механізми:

- розробка та впровадження нормативно-правових актів, що регламентують діяльність фінансових установ;
- здійснення нагляду за функціонуванням фінансових установ;
- проведення інших інструментів та заходів.

Органи державного регулювання фінансових установ виконують ці функції залежно від сегменту ринку. Державне регулювання здійснюється наступним чином:

- На ринку банківських послуг ці функції покладено на НБУ.
- На ринку цінних паперів і похідних фінансових інструментів — на Державну комісію з цінних паперів та фондового ринку.
- На інших сегментах ринків фінансових послуг - на спеціально уповноважений орган виконавчої влади, відповідальний за їхнє регулювання.

Антимонопольний комітет України разом з іншими державними органами здійснюють нагляд за діяльністю учасників ринку фінансових послуг, отримуючи від них необхідну інформацію відповідно до своїх повноважень. Контроль та регулювання цієї сфери відбувається згідно із Законом України "Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг".

Національний банк України, Державна комісія з цінних паперів та фондового ринку, а також уповноважений орган використовують засоби зв'язку, здатні фіксувати інформацію, для оперативного обміну даними. Вони своєчасно повідомляють один одного про будь-які спостереження чи висновки, які необхідні для виконання покладених на них функцій.

Національний банк України, Державна комісія з цінних паперів та фондового ринку, а також уповноважений орган наділені правом доступу до інформаційних баз даних одне одного. Ці бази ведуться для забезпечення регулювання фінансових ринків.

Очільник державного органу, який здійснює регуляцію ринків фінансових послуг, або призначений ним представник мають право брати участь у засіданнях інших органів державного регулювання фінансових

ринків. Їхня участь передбачає дорадчий голос у випадках, коли обговорюються питання, пов'язані з наглядом за діяльністю у сфері фінансових послуг.

Уповноважений орган виконує функції центрального органу виконавчої влади і діє на основі колегіального принципу. Він не має права брати участь на фінансових ринках як емітент державних облігацій внутрішніх чи зовнішніх позик або вести будь-яку іншу діяльність у цьому секторі. Положення про діяльність уповноваженого органу затверджується Президентом України за пропозицією Кабінету Міністрів України.

Очільник уповноваженого органу має право застосовувати такі заходи впливу:

- зобов'язувати порушника ліквідувати виявлені порушення;
- вимагати проведення позачергових зборів учасників фінансової установи;
- накладати штрафні санкції;
- тимчасово призупиняти або анулювати ліцензію на здійснення діяльності, пов'язаної з наданням фінансових послуг;
- відсторонювати керівництво фінансової установи від виконання обов'язків;
- ініціювати процедуру ліквідації фінансової установи.

Уповноважений орган накладає адміністративно-фінансові санкції на суб'єктів підприємницької діяльності у вигляді штрафів за порушення в сфері фінансових послуг.

Призначення тимчасової адміністрації здійснюється в таких випадках:

1. Повторне недотримання фінансовою установою законних вимог уповноваженого органу.
2. Невиконання фінансовою установою протягом тридцяти робочих днів понад десяти відсотків своїх прострочених фінансових зобов'язань.
3. Наявність арешту або чинного обвинувального вироку суду щодо кримінальних дій керівників установи.

4. Виявлення фактів приховування рахунків, активів, реєстрів, звітної документації чи інших фінансових документів установою.

5. Безпідставна відмова установи у наданні документів або інформації уповноваженим особам.

6. Публічний конфлікт всередині керівництва фінансової установи, що ставить під загрозу її стабільність та ефективність функціонування.

Тимчасова адміністрація очолюється керівником, який призначається уповноваженим органом. Строк повноважень тимчасової адміністрації не може перевищувати одного року з дня її призначення.

## 1.2 Характеристика видів фінансового регулювання, та їхній вплив на стабільність економіки

У разі використання урядом інструментів фінансової політики (державних видатків та оподаткування) для підтримки обсягів виробництва на оптимальному рівні та забезпечення цінової стабільності, така політика класифікується як політика стабілізації. Її завданням є досягнення стійкого економічного балансу.

Для реалізації стримуючої політики використовуються такі фінансові інструменти: скорочення державних видатків та збільшення податкового навантаження.

Державні органи комбінують фінансові засоби різних типів фінансової політики, формуючи певний підхід.

Класифікація фінансової політики за типами здійснюється з урахуванням різних критеріїв, серед яких виділяють:

- спосіб її реалізації;
- рівень втручання держави в економічні процеси.

За способом реалізації фінансова політика поділяється на два основних типи:

- дискреційну фінансову політику;

- недискреційну фінансову політику.

Дискреційна фінансова політика являє собою комплекс заходів, які безпосередньо впроваджуються урядом через систему управління фінансовими ресурсами.

Головними інструментами дискреційної фінансової політики є:

- реалізація соціальних програм;
- здійснення державних закупівель;
- інвестування за рахунок державних коштів;
- зміна трансфертних видатків перерозподільного характеру;
- організація громадських робіт із залученням бюджетних коштів;
- оптимізація податкового навантаження.

Недискреційна фінансова політика визначається як здатність податкової системи автоматично стабілізувати економіку. Це означає, що вона повинна мати певні механізми, які дозволяють регулювати фінансово-економічну діяльність країни без необхідності прямого втручання з боку органів державного управління. Ці механізми в податковій системі називають убудованими стабілізаторами.

Окрім податкових, існує й інший ряд важливих убудованих стабілізаторів, які в комплексі сприяють досягненню економічної рівноваги. До них належать:

- соціальні виплати, зокрема допомоги по безробіттю;
- благодійна допомога поза межами системи соціального страхування;
- програми економічної підтримки, особливо актуальні під час криз перевиробництва;
- інертна схильність до споживання, тобто збереження індивідом звичного рівня споживання з поступовим пристосуванням до змін у фінансовому стані.

Попри очевидну користь убудованих стабілізаторів у процесі фінансової стабілізації, вплив уряду на економічну ситуацію є незамінним. Залежно від рівня державного втручання у фінансові й економічні процеси, а

також специфіки розвитку економіки, фінансову політику поділяють на три основні типи:

- класична;
- регулююча;
- планово-директивна.

Фінансовий механізм у рамках класичного підходу організовується відповідно до поставлених цілей, зокрема спрямовуючи кошти на військові потреби. Система оподаткування має забезпечувати достатню мобілізацію ресурсів для підтримання збалансованого державного бюджету.

Управлінська структура в рамках цієї політики характерно проста, зазвичай зосереджена в одному центральному органі, такому як міністерство фінансів або казначейство. Цей підхід визнає важливість державного втручання у формуванні й регулюванні економічних циклів. Основною метою є досягнення макроекономічної стабільності шляхом підтримання та зменшення соціальних диспропорцій.

Серед головних інструментів регулювання регулюючої фінансової політики вирізняються:

- державний кредит, який лежить в основі політики дефіцитного фінансування;
- ринок позикових капіталів, що забезпечує суттєву частку доходів у бюджеті;
- бюджетний дефіцит як політичний інструмент для стимулювання економіки.

Система управління фінансами складається з низки автономних спеціалізованих органів та окремих структур, що займаються такими функціями, як бюджетне планування (обсяги державних витрат, моніторинг податкових надходжень).

Одним із різновидів регулюючої фінансової політики є неоконсервативна стратегія, яка ґрунтується на принципах неокласичного напрямку економічної теорії. Цей підхід не відкидає необхідності державного

втручання у фінансові процеси, але значно обмежує масштаб впливу держави на економічну та соціальну сфери.

Одночасно держава здійснює регулювання зайнятості, грошового обігу, валютного курсу, соціальних аспектів економіки та структурної перебудови національного господарства. Варто зазначити, що всі типи регулюючої фінансової політики взаємопов'язані між собою, користуються схожими інструментами фінансового механізму, проте це не призводить до їх повного злиття чи інтеграції.

Для досягнення цієї мети фінансовий механізм передбачає створення таких інструментів, які забезпечують вилучення всіх нерозподілених або нерезультативно використаних фінансових ресурсів.

Розподіл бюджетних видатків відбувається з урахуванням пріоритетів, визначених державним планом, за залишковим принципом і часто мінімально допустимими нормативами.

### 1.3. Органи управління в фінансовій сфері, що відповідають за фінансові види регулювання

Фінансове управління є невід'ємною складовою системи управління соціально-економічними процесами. Основне завдання цієї діяльності полягає в оптимізації фінансових відносин та регулюванні фінансових ресурсів, необхідних для підтримання сталого соціально-економічного зростання.

Головною метою управління фінансами є досягнення фінансової стабільності та незалежності, що забезпечує ефективність функціонування економічної системи. У межах даної сфери виокремлюються об'єкти та різні категорії фінансових відносин, які формують загальну структуру фінансової системи. Суб'єкти управління представляють сукупність організаційних структур, що займаються регуляцією фінансових потоків, включаючи

спеціалізовані установи та фінансовий апарат, відповідальні за реалізацію управлінських рішень.

Весь апарат управління фінансами – складна система регулювання та керування, що має багато аспектів та особливостей в залежності від країни. Він є однією з складових, які головним чином впливають на економічну та фінансову стабільність.

Конкретними методами и формами управління фінансами є: фінансове планування-програмування-фінансове регулювання-оперативне управління-фінансовий контроль -фінансове прогнозування. Фінансове планування займає важливе місце в системі управління фінансами. Саме тут суб'єкт всебічно оцінює стан фінансів та визначає можливості їх збільшення.

Фінансове програмування – метод фінансового планування, що використовує цільовий підхід, в основі якого закладені чітко сформульовані цілі та засоби їх досягнення. Фінансове регулювання представляє собою державну діяльність з використання всіх аспектів фінансових відносин з метою корегування параметрів виробництва.

Ця функція виконується фінансовими, податковими, кредитними установами, страховими організаціями, міністерствами та відомствами. Фінансове прогнозування виступає як інструмент передбачення майбутнього фінансового стану, відповідних показників фінансових планів. Основна мета такого прогнозування полягає у визначенні можливих обсягів фінансових ресурсів, аналізі джерел їх формування та напрямків використання в перспективі.

У контексті товарно-грошових відносин процес кругообігу фондів підприємств знаходить своє відображення у вигляді грошового капіталу, який функціонує у складі різних грошових фондів. Держава здійснює регуляторний вплив на цю сферу економічних відносин через реалізацію податкової політики, регламентацію кредитних відносин та врегулювання.

До сфери прямого державного управління включаються виключно державні фінанси. Це означає, що мова йде про відносини, які стосуються

формування тієї частини фінансових ресурсів, котрі мобілізуються державою через державний та місцеві бюджети, спеціалізовані урядові фонди та державні підприємства.

Важливе місце серед вказаних установ належить Міністерству фінансів, яке виконує функцію загального керівництва національною фінансовою системою. Його завдання охоплюють:

1. Формування основ та напрямів фінансової політики держави, а також розробку заходів з метою їх практичного впровадження.
2. Організацію бюджетного процесу.
3. Впровадження механізмів залучення фінансових ресурсів через систему державного кредиту.
4. Регулювання фінансової діяльності суб'єктів господарювання через встановлення процедур проведення фінансових операцій та затвердження форм фінансових звітів і документів.
5. Забезпечення організованого функціонування ринку цінних паперів.
6. Формування та управління міжнародними фінансовими відносинами.
7. Організацію та проведення заходів з фінансового контролю.

Особливою функцією у забезпеченні належного фінансового контролю володіє Державна контрольно-ревізійна служба. Її завдання включають проведення перевірок діяльності фінансових органів щодо складання та виконання бюджету, а також ревізії фінансово-господарської діяльності підприємств державного сектора. У структурі цієї служби передбачено регіональну мережу підрозділів.

Державне казначейство створене з метою забезпечення ефективного виконання Державного бюджету України. Воно також має регіональну структуру для вирішення питань на місцевому рівні.

Державна податкова адміністрація України відповідає за організацію процесу сплати податків, контроль за дотриманням податкового законодавства та виконання низки ключових функцій, таких як розробка проектів податкового законодавства, проведення просвітницької роботи для

платників податків, ведення обліку платників і надходжень до бюджету, а також контроль за правильністю розрахунку податків і застосування штрафних санкцій щодо порушників. Керівною ланкою цієї системи є Головна державна податкова адміністрація, яка розробляє нормативно-правову базу та координує діяльність регіональних податкових органів. Безпосереднє виконання завдань здійснюється податковими інспекціями в районах і містах країни.

## РОЗДІЛ 2

### АНАЛІЗ ВПЛИВУ ФІНАНСОВИХ МЕТОДІВ РЕГУЛЮВАННЯ НА СТАБІЛЬНІСТЬ ЕКОНОМІКИ

#### 2.1 Аналіз фінансових методів регуляторної політики

Запровадження правових засад адміністративної діяльності з дотримання бюрократичних процедур на досягнення якісних суспільно корисних результатів, демократизації державного управління на засадах сучасного державного менеджменту.

Зокрема, в засадах у сфері господарювання закладено сучасні методи й прийоми комерційного й адміністративного менеджменту (управління за цілями та результатами, раціональна модель прийняття рішення з декількох обраних і оцінених альтернатив і т.д.).

Інтеграція та дотримання основних системоутворювальних функціональних компонентів сприяє підвищенню якості імплементації регуляторної політики, стимулює процедурні трансформації в державному та муніципальному управлінні економічними процесами.

Особливо це стосується процесу підготовки аналізу регуляторного впливу (АРВ), який часто зазнає спрощення, викривлення або формального виконання з боку регуляторних органів. Це повинно забезпечити підвищення прозорості, обґрунтованості й відповідності процедур вимогам сучасного адміністративного управління.

Застосування зазначених критеріїв-індикаторів забезпечить наступні переваги:

- Дозволить ідентифікувати як кількісні, так і якісні параметри. Ці параметри слугуватимуть опорними орієнтирами.
- Сприятиме усуненню певних прогалин у нормативному регулюванні, зумовлених занадто загальним характером механізму та регламентує їх внутрішню логіку та взаємозв'язки між етапами, а також відсутність чітко окреслених очікуваних результатів.

- Дозволить надати об'єктивну оцінку ефективності процесу навіть у випадках формального дотримання регуляторним органом встановлених нормативних вимог.

- Розширить можливості для проведення адміністративного та експертно-громадського моніторингу щодо діяльності регуляторних органів, забезпечуючи більш прозорий і підзвітний підхід до реалізації їхніх функцій.

У будь-якій країні світу і в будь-якій сфері управління процедура визначення проблеми та масштабів її прояву (негативного впливу) – це основоположний початковий етап управлінської діяльності. Від якості його проведення залежать наступні важливі управлінські операції (визначенням цілей, завдань і необхідних ресурсів, механізмів і способів розв'язання проблеми) та загальні результати управління, а отже, – здатність будь-якої управлінської організації (органу державної й муніципальної влади, управлінських структур господарських товариств і корпорацій) регулювати процесами змін у своїй сфері, ефективно запобігати проблемам та досягати позитивних змін і результатів.

Уявіть, що корабель обирає неправильний курс і прямує не в порт свого призначення, а в інший бік... Теж саме відбувається й у разі невірної визначення управлінської проблеми: не досягаються цілі та неефективно або взагалі намарно витрачаються цінні часові, кадрові, матеріально-технічні, фінансові ресурси. Як медик не може визначити правильний метод лікування без точного діагнозу хвороби й ступеню її розвитку, так і будь-який управлінець не може прийняти оптимального рішення без точного знання проблеми та масштабів її прояву.

Тому якісний аналіз проблеми вважається одним з головних критеріїв ефективності державної регуляторної політики у багатьох економічно розвинених країнах світу. Наприклад, у США критеріями якості регуляторної політики є точність визначення проблеми і суспільних ризиків від її існування, а також адекватність обраних владою методів і засобів регулювання природі проблеми та суспільним ризикам. У країнах

Європейського Союзу державні службовці несуть адміністративну й політичну відповідальність за якість проведення оцінки впливу регуляторного акта. Найпершим критерієм якості регуляторної діяльності, який визначено Організацією економічного співробітництва та розвитку, є правильність визначення проблеми, яку необхідно розв'язати.

Насправді визначення й структурування проблеми стосується не лише регуляторної політики й управління. З ним ми стикаємося практично кожного дня, у своїх щоденних діях, під час раціональної оцінки власних побутових або професійних проблем. Аналізуючи й оцінюючи власні життєві проблеми та обираючи з-поміж декількох альтернатив найбільш прийнятний, на нашу думку, спосіб їх розв'язання, ми, таким чином, регулюємо власну поведінку і досягаємо бажаних для нас цілей.

Необхідність аналізу проблеми і оцінки альтернативних способів її розв'язання легко усвідомити, якщо перевести їх у площину нашої щоденної поведінки. Без цих раціональних процесів взагалі не існувало б логічної і впорядкованої поведінки людей, став би неможливим розвиток людської цивілізації, а світ нагадував би хаос і безладний рух.

Державна регуляторна політика по суті опирається на загальні особливості й принципи раціонального вибору, який притаманний кожній людині від народження. Тож питання й процедури державного регулювання стають більш простими й зрозумілими, якщо застосовувати до них методи логічного раціонального мислення.

Запропоновані критерії допоможуть службовцям регуляторних органів здійснювати самоконтроль своїх дій у рамках підготовки АРВ під час визначення проблеми та масштабів її негативного впливу. Суб'єкти господарювання, їх об'єднання, консультативно-дорадчі органи з огляду на запропоновані критеріїв зможуть надавати регуляторним органам більш точні інформаційні дані, необхідні їм для правильного визначення проблеми та характеру і розміру збитків від її існування, зокрема, для суб'єктів господарювання і громадян. У результаті – відбуватиметься узгодження дій

усіх учасників реалізації державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності, користь від якого отримають – органи влади, суб'єкти господарювання та громадяни.

Усі етапи у процедурі підготовки АРВ (як і в будь-якій іншій управлінській процедурі) – немов ланки у нерозривному ланцюгу. Вони взаємопов'язані та взаємозалежні. Точність визначення основних соціальних груп (підгруп), на які справляє негативний вплив проблема, – це діагностичний інструмент оцінки особливостей і реальних масштабів поширення негативного впливу проблеми. Він також служить основою для побудови ефективних механізмів і способів розв'язання проблеми та усунення її негативного впливу на основні групи (підгрупи), на чіткості й правильності визначення яких якраз і наголошує запропонований критерій.

Головна мета будь-якого державного органу – професійна реалізація прав і законних інтересів громадян. Державне й муніципальне управління має соціальний характер і націлене на певні соціальні групи, які мають спільні ознаки і особливості управління їх відносинами.

Розробнику необхідно орієнтуватися на особливості, умови та потреби конкретних соціальних груп (підгруп), на які негативно впливає ця проблема. У чому полягає така необхідність? Це забезпечує орієнтацію регуляторної діяльності на досягнення якісних результатів у сфері вдосконалення регуляторного середовища та на покращення умов для діяльності осіб, які належать до визначених основних груп (підгруп). До того ж, це – універсальні принципи реформування й підвищення ефективності як виробничо-господарської, так і адміністративної діяльності.

Запропонований критерій допоможе службовцям регуляторних органів здійснювати самоконтроль своїх дій під час визначення основних груп (підгруп), негативний вплив на які необхідно усунути, а також можливостей та регуляторних механізмів його усунення.

Суб'єкти господарювання, їх об'єднання, консультативно-дорадчі органи з огляду на запропонований критерій зможуть надавати регуляторним

органам більш точні інформаційні дані, необхідні їм для правильного визначення:

- 1) груп осіб, які зазнають негативного впливу;
- 2) оптимальних і ефективних у даних умовах можливостей.

У результаті – відбуватиметься узгодження дій усіх учасників реалізації державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності, користь від якого отримають – органи влади, суб'єкти господарювання та громадяни.

У країнах ЄС застосовуються різноманітні методи взаємодії влади з приватним і громадським сектором: вивчення й опитування громадської думки; підготовка Білих і Зелених книг вдосконалення регуляторного середовища у певних галузях і секторах; організація й підтримка двосторонніх зв'язків влади, бізнесу та громадськості; створення спеціалізованих дорадчих комітетів, робочих груп (тест-панелей, фокус-груп) для обговорення проблемних питань і пошуку механізмів їх вирішення; налагодження консультацій з бізнесом і громадськістю у режимі електронного обміну даними.

Для ефективного впровадження цього та інших запропонованих критеріїв якості підготовки АРВ радимо службовцям регуляторних органів створювати спеціалізовані тимчасові й постійні робочі групи з активним залученням громадськості та окремі консультативно-дорадчі ради для обговорення й розробки механізмів вирішення проблемних питань. Це, по-перше, забезпечить регуляторному органу збір важливих інформаційно-аналітичних даних, необхідних для підготовки і ефективного впровадження регуляторних актів, відстеження їх результативності та своєчасного вдосконалення їхньої нормативної конструкції або механізмів і способів їх впровадження, а, по-друге, – запобігатиме виникненню багатьох проблемних питань, які будуть вирішуватися у автоматизованому або

Запропоновані критерії допоможуть розробникам проекту регуляторного акта звернути увагу на необхідність правових знань,

юридичної кваліфікації та обізнаності зі сферою їхнього регулювання, що є важливими професійними чинниками, на яких ґрунтується підготовка якісного проекту регуляторного акта, – тобто професійне й збалансоване адміністративне втручання у господарську діяльність.

Оцінка необхідності та доцільності ухвалення нового регуляторного акта для вирішення визначеної проблеми може бути структурована у двох напрямках аналізу.

По-перше, розробники проекту регуляторного акта мають здійснити детальний аналіз поточного стану та можливостей удосконалення існуючих механізмів правового регулювання у сфері, де з'явилася проблема. Причини виникнення проблеми можуть полягати у наявних нормативних прогалинах (відсутності відповідних регуляторних норм) або у нормативних суперечностях, дублюваннях чи недосконалостях (надлишковості чи невідповідності регуляторних положень). У таких випадках найбільш результативним рішенням може стати систематизація та гармонізація існуючих нормативно-правових актів, внесення до них належних змін і доповнень або оптимізація механізмів їхнього впровадження і застосування. Цей підхід відповідає одному з ключових критеріїв ефективності правового регулювання.

По-друге, необхідно оцінити ринкове середовище у відповідній сфері відносин, враховуючи потенційні можливості вирішення проблеми шляхом використання ринкових механізмів та стимулювання конкуренції. Значну увагу варто приділити можливим способам підвищення рівня самоорганізації суб'єктів даних відносин та їх інформованості. Це пояснюється тим, що саморегульовальні можливості громадянського суспільства, включаючи діяльність громадських об'єднань фізичних і юридичних осіб, а також інформаційні ресурси, є важливими інструментами регулювання суспільних відносин. У багатьох випадках вони мають переваги над адміністративними нормами та можуть ефективно замінювати або доповнювати їх, сприяючи забезпеченню якісної реалізації правових положень.

Таким чином, зважений підхід до оцінки необхідності нового регуляторного акта передбачає комплексний розгляд можливостей удосконалення існуючих правових механізмів і врахування потенціалу ринкових інструментів, зокрема через розвиток саморегулювання та поширення інформації.

Один із запропонованих критеріїв звертає увагу розробників проекту регуляторного акта на необхідність оцінки правових підстав для підготовки і запровадження регуляторного акта.

Запропоновані критерії допоможуть службовцям регуляторних органів здійснювати самоконтроль своїх дій з метою більш якісного аналізу та оцінки соціальних, економічних і правових підстав для підготовки і запровадження регуляторного акта з питань, що належать до їх повноважень.

Суб'єкти господарювання, їх об'єднанням, консультативно-дорадчі органи з огляду на запропоновані критерії зможуть надавати регуляторним органам більш точні інформаційні дані.

У результаті – відбуватиметься узгодження дій усіх учасників реалізації державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності, користь від якого отримають – органи влади, суб'єкти господарювання та громадяни.

Врешті-решт, звертаємо вашу увагу на те, що запропоновані критерії мають ключове значення для систематизації та гармонізації регуляторного середовища у сфері господарської діяльності. Отож, недотримання цих критеріїв призведе до низької якості правових і економічних механізмів регуляторного акта, до непередбачливих і необґрунтованих витрат органів влади, суб'єктів господарювання і громадян, а отже, – може завдати шкоди адміністративному й політичному іміджу регуляторного органу.

У системі державного і комерційного управління активно поширюється технологія управління за цілями (Management by objectives – MBO), яка забезпечує переорієнтацію управлінської діяльності на досягнення якісних кінцевих результатів. Якщо цілі нижчого рівня управління відповідають

цілям вищого рівня, то це, за термінологією МВО, зветься вертикальною залежністю цілей, яка сприяє зростанню функціональної ефективності організацій, установ, підприємств та цілих систем і підрозділів управління

Для того, щоб ефективно виконувати роль регулятора індивідуальної чи колективної поведінки, кожна ціль має володіти певними функціональними характеристиками. Універсальна характеристика ефективності будь-якої цілі: реальна досяжність. Недосяжна у даних умовах ціль обов'язково призведе до марних витрат зусиль і ресурсів, а процес її досягнення завершиться неминучою невдачею, необхідністю переосмислення діяльності та вибору нової, більш реалістичної цілі.

Ця універсальна характеристика будь-якої (у тому числі й регуляторної цілі), як бачите, є одним зі складових елементів запропонованого вам критерію. До цього критерію включено також функціональні характеристики цілей, які мають загальноуправлінський характер. Тобто є обов'язковими для цілей, які застосовуються в управлінні будь-якими організаціями. Зокрема, це: 1) спрямованість цілі на розв'язання проблеми; 2) придатність до вимірювання; 3) відповідність цілям вищого рівня управління.

До запропонованого критерію включено також спеціальні характеристики (притаманні адміністративній діяльності), які сформовані на основі згаданого вище загальноуправлінського критерію – відповідності цілям вищого рівня управління.

Зверніть увагу на одну важливу деталь: якщо цілі проекту регуляторного акта придатні для вимірювання – це відкриває можливості для таких обов'язкових управлінських операцій, як моніторинг і контроль досягнення цілей. Без моніторингу і контролю неможливий жодний ефективний процес управління, у тому числі, й процес державного регулювання.

Запропонований критерій допоможе службовцям регуляторних органів виробляти й застосовувати такі регуляторні цілі, що володіють

комплексними характеристиками, необхідними для забезпечення успішної і ефективної регуляторної діяльності.

Суб'єкти господарювання, їх об'єднання, консультативно-дорадчі органи з огляду на запропонований критерій зможуть надавати регуляторним органам більш точні інформаційні дані, необхідні їм для: 1) вибору регуляторних цілей, спрямованих на розв'язання проблеми; 2) вибору реально досяжних та вимірюваних цілей; 3) узгодження цілей проектів регулярних актів з вимогами і цілями регуляторних актів вищого рівня, а також цілями програмних документів, затверджених на державному, регіональному та місцевому рівнях.

У результаті – відбуватиметься узгодження дій усіх учасників реалізації державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності, користь від якого отримають – органи влади, суб'єкти господарювання та громадяни.

## 2.2. Аналіз досвіду державного регулювання ринкової економіки країн Західної Європи

Аналіз регулювання ринку країн Західної Європи дозволяє виділити два основні етапи: період активного розвитку механізмів державного втручання та період перехідного курсу до дерегуляції.

Після Великої депресії в країнах Західної Європи набули поширення різні форми участі держави в економічних процесах. У довоєнний та післявоєнний періоди формування і розвиток економічних систем регіону в цілому відбувалися у межах концептуальних засад кейнсіанської теорії. Держава відігравала ключову роль, активно взаємодіючи із приватним капіталом, беручи на себе обов'язки щодо створення нових галузей виробництва та модернізації традиційних секторів економіки.

Для 1950-х та 1960-х років характерним стало суттєве втручання держави у господарську діяльність, що зокрема виражалось у впровадженні

обов'язкових планів для підприємств. У 1970-х роках такий підхід був пом'якшений через перехід до індикативного планування, яке спрямовувалося на забезпечення узгодженості між державними структурами та приватним сектором на засадах демократичних принципів. Сучасна система регулювання ринкових господарств країн Західної Європи дедалі більше тяжіє до стратегічного планування як заміни традиційному індикативному підходу.

Основною функцією централізованого управління в даному регіоні стало формування центральними регуляторними органами так званих "штучних правил гри", покликаних стимулювати економічних агентів діяти у напрямках, які відповідають поточним економічним потребам і пріоритетам. На сучасному етапі спостерігається чітка диференціація державної політики регулювання ринку на два ключові напрями: макроекономічне регулювання і промислову політику.

Макроекономічне регулювання базується на використанні інструментів податково-бюджетної та кредитно-грошової політики, тоді як промислова політика зосереджується на структурній трансформації економіки. Головною метою макроекономічної політики державних органів країн Західної Європи є створення максимально сприятливих умов для накопичення приватного капіталу з орієнтацією на прибутковість. Окремо слід зазначити заходи європейських країн, спрямовані на стимулювання підприємництва, орієнтованого на сучасні напрями науково-технічного прогресу. Це досягається через різноманітні механізми: пряме надання державних кредитів, знижене оподаткування доходів на фондовому ринку, а також гарантії з боку держави.

Суттєвою рисою сучасного західноєвропейського ринку є інтеграція як його фундаментальна риса. Вона супроводжується переходом від внутрішньонаціонального до міждержавного механізму регулювання. Інтервенція у господарське життя Європейського Союзу здійснюється як на національному, так і на міждержавному рівнях через діяльність таких

інституцій, як Європейська Комісія, Рада Міністрів ЄС, Європейський Парламент і Суд Європейського Союзу. У підсумку, еволюція ринкових регуляторних механізмів у Західній Європі відображає пошук ефективного балансу між державним втручанням та розвитком приватного сектору в умовах інтегрованого

Сучасна ринкова економіка США є не хаотичною, а регульованою державою. Механізм державного регулювання в США пройшов кілька етапів свого розвитку. На початку 70-х років значна частина секторів економіки діяла в умовах суворого адміністративного контролю. Основними причинами впровадження такого регулювання були боротьба з монополіями та обмеження конкуренції. Серед основних інструментів державного регулювання важливе місце належало програмуванню економіки, яке охоплювало як загальнонаціональні, так і регіональні програми.

У 80-х роках США відмовилися від традиційної системи регулювання, заснованої на кейнсіанській моделі, і перейшли до політики, що базувалася на монетаризмі та теорії «пропозиції». Держава здійснює регулювання через забезпечення рівності сторін, стимулює чесну підприємницьку діяльність та карає за порушення прав і законів. У сучасні часи економіка США, яка включає широкий спектр малих, середніх підприємств та великі монополізовані комплекси, поєднує ринкове саморегулювання з цілеспрямованим макроекономічним управлінням.

Державні зусилля зосереджені на протидії монополізму, контролі виконання антимонопольного законодавства та стимулюванні впровадження передових технологій. Система державних замовлень має значний вплив у таких галузях, як атомна енергетика, аерокосмічна та електротехнічна промисловість. Фіскальна політика відіграє ключову роль у регулюванні ринку США. Її завданням є встановлення рівня оподаткування та державних витрат таким чином, щоб вони знижували коливання економічного циклу, сприяли високій зайнятості, стримували інфляцію або пом'якшували дефляцію. Отже, державне втручання в економічну діяльність США

здійснюється як прямими, так і непрямими методами. Воно базується на теоретично обґрунтованих і перевірених практикою інструментах та важелях впливу, які мають універсальний характер.

Японія належить до числа держав, в яких досягнуто оптимального балансу між регулюючою і спрямовуючою роллю держави та функціонуванням ринкових механізмів. Економічна модель Японії суттєво відрізняється від аналогічних структур західноєвропейських країн та Сполучених Штатів Америки завдяки значно вагомійшій ролі державної участі у господарських процесах.

Однією з ключових особливостей японської економіки є наявність розвинутої системи державного планування. Для забезпечення регулятивних функцій та впровадження макроекономічних проєктів у Японії створено розгалужену структуру органів програмування та регулювання

Ці механізми охоплюють систему суворих правових заходів із впровадженням адміністративного та поліцейського контролю. Скандинавська модель державного регулювання має унікальні риси, що відображаються в політиці соціально вразливих груп, компенсацію економічних витрат, викликаних ринковою нестабільністю.

Основна особливість цієї моделі, яка її відрізняє від систем країн Європейського Союзу, полягає у вищому рівні соціального захисту населення. У розвитку державного регулювання економіки країн Північної Європи можна виділити два ключові етапи. Перший охоплює період із ХІХ століття до закінчення Другої світової війни і характеризується мінімальним втручанням держави у функціонування ринку.

Другий етап розпочався після війни і супроводжувався посиленням регулювання економіки, а також впровадженням політики спрямованої на забезпечення низького рівня безробіття через розвиток сектора послуг. Серед скандинавських країн центральне місце в економіці займає Швеція. Її економічна політика орієнтована на досягнення кількох важливих цілей: збереження високого рівня зайнятості та стабільного економічного

зростання, вирівнювання доходів, підтримання регіональної рівноваги, контроль над інфляцією, охорону довкілля, розширення участі у виробництві та надання допомоги країнам, що розвиваються.

Основні інструменти економічної політики включають податкову систему, монетарну політику, регулювання ринку праці та регіональну політику. Швеція займає провідне місце у світі за масштабами державного втручання в економіку.

Уряд здійснює значний вплив через застосування економічних важелів, ключовим серед яких є державний бюджет. Регулювання шведської економіки ґрунтується на поєднанні кейнсіанського підходу до стимуляції «ефективного попиту» та політики забезпечення зайнятості з методами стримування інфляції. Унікальність моделі полягає в тому, що вона дозволяє управляти незапланованими ринковими змінами без побоювань перед їхнім впливом.

Для Фінляндії характерний також високий ступінь державного регулювання економіки. Держава активно бере участь у підприємницькій діяльності, а ключовим інструментом регулювання є система оподаткування. Податкові органи Фінляндії мають широкі повноваження, включаючи проведення розслідувань та дізнання у податкових питаннях.

Формування ринкових механізмів у цих державах передбачає правове державне регулювання, яке тісно пов'язане із врахуванням історичних, культурних і національних традицій. Особливої уваги заслуговує те, що ці країни уникають прагнення до універсалізації і демонструють свободу розвитку. Прикладом особливого поєднання державного управління та ринкових механізмів є південнокорейська модель. Вона вирізняється тим, що держава бере на себе галузі економіки, у яких приватний сектор обмежений у можливостях.

Планування в Південній Кореї носить індикативний характер, забезпечуючи конкретні орієнтири для суб'єктів господарювання. Державне регулювання макроекономічного розвитку охоплює планування основних

економічних показників, застосування кредитно-податкових інструментів для стимулювання експорту та обмеження імпорту, суворий контроль за фінансовим сектором, управління рухом фінансових потоків і безпосереднє керівництво державним сектором економіки.

Значний акцент робиться на науково-технічній політиці, яка відіграє важливу роль у підтримці економічного зростання. Однією з визначних сфер державного управління є регулювання експорту та імпорту робочої сили, що сприяє отриманню значного економічного ефекту. Результатом таких стратегій стає формування галузевих пріоритетів, розвиток ключових секторів економіки, активна індустріалізація, перехід від імпортоорієнтованої до експортоорієнтованої моделі і просування високотехнологічного та наукомісткого виробництва.

У контексті країн Східної Європи можна провести їхню класифікацію залежно від термінів переходу до ринкової економіки. До першої групи належать Югославія, Угорщина та Польща, де ці процеси розпочалися кілька десятиріч тому. Друга група включає Болгарію, Чехію, Словаччину, Румунію та колишню НДР—держави, що почали реформи наприкінці 80-х — початку 90-х років XX століття. Така відмінність зумовила різний рівень накопиченого досвіду у сфері економічного регулювання.

Експерименти із застосуванням ринкових механізмів першої групи країн спиралися на концепцію можливості функціонування ринкового господарства в умовах соціалістичної системи (у 50-х та 60-х роках). Водночас друга група використовувала моделі ринку або капіталістичного типу, або засновані на принципах змішаної економіки. Спільною рисою для всіх східноєвропейських держав є орієнтація на досвід країн із розвиненою підприємницькою системою. Проте при адаптації до локальних умов вносилися специфічні зміни для вирішення конкретних проблем.

В питаннях використання в Україні зарубіжного досвіду для соціально-економічного розвитку існують різні, часом полярні, точки зору. Деякі фахівці вважають, що вітчизняного потенціалу достатньо для самостійного

вирішення економічних проблем, і потреби в запозиченні зарубіжного досвіду немає. Інші, навпаки, пропонують адаптувати готову модель будь-якої розвиненої країни до українських реалій. Проте очевидно, що у процесі трансформації до нової економічної моделі необхідно враховувати специфічні соціальні, економічні та політичні умови України, а також базувати всі зміни на ретельно розроблених програмах суспільного розвитку.

Орієнтація на модель регульованої планово-ринкової економіки вимагає активного використання прогресивного міжнародного досвіду. У країнах із ринковою економікою накопичено значний арсенал механізмів та інструментів, що використовуються підприємствами, організаціями і товаровиробниками для ефективного функціонування ринкових відносин.

Ці механізми постійно удосконалюються, адаптуючись до потреб внутрішньої економіки кожної країни, а також до глобальних реалій міжнародного поділу праці. Протягом історії чимало економічно розвинених держав потрапляли у складні кризи різної природи. Для одних це були наслідки воєнних конфліктів (як у випадку Японії та Німеччини), для інших – специфіка політичних трансформацій (Іспанія, Португалія) або особливості історико-економічного розвитку (Бразилія, Туреччина, Південна Корея). Кожна з цих країн долала свої складнощі унікальним шляхом.

Водночас аналіз доводить наявність спільних стратегій: детальний аналіз поточної ситуації, ґрунтовні наукові підходи до оцінки економічних та соціальних процесів, а також об'єктивне визначення основних чинників кризового стану. Це дозволяє виявляти структурні диспропорції у виробничій сфері та реалістично оцінювати можливості виходу з кризи.

Значною мірою стабільність залежить від рівня диференціації доходів населення, соціального стану різних верств суспільства і ступеня їх задоволеності базовими життєвими благами. Крім того, необхідно враховувати політичну ситуацію та рівень довіри громадян до державних заходів.

Як демонструє досвід таких країн, як Швеція, ключову роль відіграє позитивне сприйняття населення запроваджених реформ і віра у можливість подолання кризи. Завдяки цьому можливо не лише впроваджувати заходи із швидким ефектом, але й реалізовувати довгострокові, хоча і малопопулярні рішення, які принесуть результати в перспективі. Такий системний підхід є особливо важливим для України.

Світовий досвід свідчить, що основними шляхами: методами еволюційних змін або за допомогою шокової терапії, яка передбачає радикальні реформи за короткий термін. Головна мета державного регулювання конкретизується у низці функціональних завдань: - забезпечення ефективного функціонування ринкових механізмів і конкурентних взаємовідносин; - вирішення актуальних економічних і організаційних питань, що виникають внаслідок впливу окремих суб'єктів господарської діяльності; - досягнення економічних, соціальних, політичних та фінансових цілей для підтримки ринкового порядку; - оптимізація розподілу ресурсів з

### РОЗДІЛ 3

## РОЗРОБКА ЗАХОДІВ ЩОДО ПОКРАЩЕННЯ ФІНАНСОВИХ МЕТОДІВ РЕГУЛЮВАННЯ НА СТАБІЛЬНІСТЬ ЕКОНОМІКИ

Фінансовий сектор відіграє ключову роль у функціонуванні національної економіки, оскільки сприяє підвищенню рівня добробуту населення та забезпечує стійкий розвиток усіх сфер господарської діяльності. Інституційні реформи у сфері фінансів стали основою для формування в Україні ринкової моделі економіки. Унаслідок цього була створена трикомпонентна система фінансування, яка включає бюджетне забезпечення, банківське кредитування та інвестування через механізми фінансових ринків, зокрема ринків капіталу.

Міжнародний досвід демонструє ключову роль фінансових ринків у виконанні низки важливих функцій:

1. Вони сприяють міжгалузевому перетіканню капіталу, що забезпечує збереження національного багатства.

2. Стимулюють залучення інвесторів, які спрямовують фінансові ресурси на створення прибуткових підприємств. Це, у свою чергу, підвищує ринкову капіталізацію компаній, сприяє виробничим процесам і стимулює розвиток передових технологій та інновацій.

3. Формують внутрішні ціни на капітал і продукцію, створювану в межах економічного простору певної країни чи спільноти, що забезпечує локалізацію економічних вигід.

Ці ринки призначені для функціонування на основі розвиненої інфраструктури, яка забезпечує ефективне створення, зберігання та обіг фінансових активів.

Стаття 1 Закону України "Про цінні папери та фондовий ринок" містить визначення фінансових інструментів, яке відповідає міжнародним стандартам фінансового права. До них відносяться цінні папери, строкові контракти (ф'ючерси), інструменти грошового обігу, відсоткові строкові

контракти (форварди), строкові контракти на обмін (залежно від ціни, яка визначається ставкою відсотку, валютним курсом чи фондовим індексом), а також опціони, що дозволяють купівлю або продаж зазначених фінансових інструментів, включно з оплатою у грошовій формі.

Фінансові ринки поділяються за терміном життєвого циклу інструментів. Відповідно до загальноприйнятої світової класифікації, існують ринки короткострокових боргових зобов'язань, які називаються грошовими ринками, і ринки капіталу, що охоплюють безстрокові та довгострокові фінансові активи. Головною межею розмежування між коротко- та довгостроковими інструментами є часовий проміжок в один рік. Інструменти з терміном погашення до одного року вважаються короткостроковими, тоді як ті, що перевищують цей термін, класифікуються як довгострокові.

Ринки капіталу включають як ринки довгострокових і безстрокових цінних паперів, так і ринки інших фінансових інструментів, що не мають форми цінного паперу (окрім грошових ринкових інструментів). Європейська класифікація фінансових інструментів представлена в Директиві ЄС 39/2004 "Про ринки фінансових інструментів". З 1995 року розвиток ринків капіталу в Україні залишається дискретним і фрагментарним.

Основні функції — акумуляція попиту та пропозиції інвестиційного капіталу, встановлення справедливих ринкових цін і стимулювання економічного розвитку — виконуються недостатньо ефективно. У цьому секторі накопичилися суттєві проблеми, які потребують термінового вирішення. Серед них виокремлюються нерозвиненість сектора інституційного інвестування, недостатня концентрація біржових торгів цінними паперами, слабка обліково-розрахункова інфраструктура та низькі стандарти корпоративного управління.

За станом розвитку ринків капіталу Україна значно відстає від таких країн, як Польща та Угорщина. Попри наявність об'єктивних передумов для динамічного розвитку цивілізованих ринків капіталу в Україні, низка

факторів перешкоджає цьому процесу. До них належать недосконалість реформ і їх хаотичність, невідповідність ринкових структур і численні правові прогалини у сфері регулювання економічної політики та забезпечення фінансової безпеки держави.

Програма має на меті підвищити конкурентоспроможність українських ринків капіталу, орієнтуючись на їх правове, інституційне та технологічне реформування. Реалізація програми покликана істотно покращити умови перетворення вільних фінансових ресурсів юридичних і фізичних осіб у інвестиційний капітал, що сприятиме стабільному економічному зростанню на базі інноваційного розвитку. Вирішення проблем українських ринків капіталу передбачає їхню модернізацію, яка не передбачає радикальної перебудови, а зводиться до приведення інституційного інвестування, біржової торгівлі, розрахункової інфраструктури та корпоративного управління у відповідність до міжнародних стандартів.

Оптимальний підхід до вирішення цих завдань вибирається шляхом порівняльного аналізу успішних практик розвитку глобальних ринків капіталу. За останнє десятиліття світові ринки капіталу зазнали суттєвих змін у таких аспектах: правовому, інституційному та технологічному. Серед ключових тенденцій їхнього розвитку можна виділити:

- створення глобальних систем торгівлі та клірингових послуг для обслуговування світової економіки;
- активне впровадження сучасних інформаційних і фінансових технологій, зокрема фінансового інжинірингу;
- універсалізацію діяльності фінансових установ із наголосом на якості, швидкості та низькому рівні ризиків замість їх жорсткої спеціалізації;
- зростання ролі інституційних інвесторів, таких як фонди спільного інвестування, недержавні пенсійні фонди та страхові компанії у розвитку інвестиційного середовища;
- комерціалізацію центральних інституцій ринку, тобто перехід до приватних форм управління структурами;

- консолідацію корпоратизованих інституцій інфраструктури національних і міжнародних ринків як через горизонтальну інтеграцію, так і через вертикальну за участю держави;

- централізацію державного регулювання фінансових послуг із одночасною дерегуляцією окремих сегментів та посиленням ролі саморегулювання.

Розвиток ринків капіталу може йти декількома шляхами:

1. Політика невтручання, де держава відкладає регулювання розвитку ринків капіталу, залишаючи процеси в їхній динаміці виключно на дії ринкових законів.

2. Орієнтація на залучення іноземного капіталу без суттєвих законодавчих обмежень, що дозволяє іноземним інвесторам запроваджувати сучасні технології та практики.

3. Активна роль держави в регулюванні та підтримці розвитку ринків капіталу з метою забезпечення конкурентоспроможності національної економіки та її стабільного розвитку. Перший і другий підходи фактично можуть призвести до втрати конкурентоспроможності.

Таким чином, найефективнішим є варіант активної участі держави у процесах регулювання та підтримки функціонування ринків капіталу.

Розв'язанню проблем покращення розробки фінансових методів мрегулювання економіки України буде сприяти також впровадження інноваційних технологій та новітніх фінансових інструментів на ринках капіталу України, що передбачається здійснити заходами окремих галузевих інноваційних програм.

Розробки та дослідження у галузі інноваційних технологій і новітніх фінансових інструментів на ринках капіталу виділені у такі цільові проекти:

- розробка новітніх фінансових інструментів;
- розвиток інноваційних технологій діяльності інституційних інвесторів;
- розвиток інноваційних технологій біржової діяльності;

- розвиток інноваційних технологій депозитарної діяльності;
- розвиток інноваційних технологій сек'юритизації активів.

До фінансових інструментів, які не мають законодавчого забезпечення і не використовуються в Україні відносяться наступні:

- державні пенсійні облігації;
- гарантовані облігації, погашення яких гарантується іншою юридичною особою, як правило, пов'язаною з емітентом;
- субординовані облігації, що передбачають встановлену пріоритетну черговість їх погашення по відношенню до зобов'язань емітента перед іншими кредиторами у разі банкрутства або дефолту емітента;
- конвертовані облігації, які випускаються під зобов'язання обміну, за бажанням їх власника, на інші цінні папери, як правило, прості акції або облігації наступних випусків цього ж емітента;
- облігації, забезпечені цінними паперами під заставу цінних паперів інших емітентів, що перебувають у портфелі емітента цих облігацій;
- привілейовані акції з кумулятивними (накопичуваними) дивідендами, що випускаються з метою оптимізації інвестиційної та дивідендної політики емітента;
- привілейовані акції з різними обсягами прав для їх власників, що найкращим чином відповідає інтересам різних груп інвесторів (акціонерів-менеджерів, інституційних портфельних інвесторів, інших акціонерів);
- привілейовані акції, конвертовані у прості акції цього ж емітента;
- похідні фінансові інструменти відповідно до класифікації, наведених у Директиві 39/2004/ЄС «Про ринки фінансових інструментів»;
- українські депозитарні розписки.

Розвиток інноваційних технологій діяльності інституційних інвесторів передбачає розробку та впровадження нормативно-правових засад та технологій функціонування нових видів інвестиційних фондів (розширення продуктової лінійки інститутів спільного інвестування), венчурних

інвестиційних фондів інноваційного розвитку та технологій інвестиційного страхування.

Розвиток інноваційних технологій біржової діяльності передбачає розробку та впровадження нормативно-правових засад та технологій торгівлі товарними, фондовими та валютними деривативами на біржах України, а також адаптацію загальноприйнятих міжнародних стандартів функціонування бірж в Україні.

Розвиток інноваційних технологій депозитарної діяльності передбачає розробку нормативно-правових засад створення та технології функціонування центрального контрагенту (CCP), а також розрахунково-платіжних технологій здійснення міжнародних операцій на ринках капіталу.

Розвиток інноваційних технологій сек'юритизації активів передбачає розробку та впровадження нормативно-правових засад та технологій залучення більш дешевих кредитних ресурсів за рахунок високої забезпеченості позики сек'юритизованими активами (цінними паперами, забезпеченими активами), що дозволяє первинному власнику зберегти можливість використання доходу від сек'юритизованих активів.

Модернізація ринків капіталу потребує одночасного реформування системи державного регулювання, що охоплює ринки капіталу, фінансові послуги та діяльність фінансових установ. Це реформування базується на принципах поділу функцій регулювання та запровадження консолідованого нагляду. Регулювання включає розробку та ухвалення уповноваженими органами нормативно-правових актів на основі законодавства. Ці акти визначають види й особливості діяльності на ринках капіталу, встановлюють правила або адміністративні вимоги, які забезпечують належне функціонування ринків.

Серед методів регулювання можна виділити реєстрацію, ліцензування, формування вимог та обмежень, надання рекомендацій і встановлення економічних нормативів (так зване пруденційне регулювання). Нагляд передбачає постійний і систематичний моніторинг діяльності фінансових

установ з метою забезпечення їх відповідності нормативно-правовим актам. Він включає контроль за дотриманням встановлених вимог через аналіз звітності фінансових установ, проведення перевірок, застосування заходів впливу, підготовку звернень до суду, а також пруденційний нагляд, зокрема оцінювання відповідності встановленим економічним нормативам.

Реформування державного регулювання у сфері ринків капіталу та фінансових послуг передбачає збереження за Національним банком України функцій регулювання банківської діяльності. У той же час функції регулювання небанківських фінансових установ мають бути передані центральним органам виконавчої влади, які визначаються Кабінетом Міністрів України. Для забезпечення консолідованого нагляду пропонується створити спеціалізований орган зі специфічним статусом – Державну комісію з нагляду за діяльністю фінансових установ.

## ВИСНОВКИ

Сьогодні можна стверджувати, що в країнах Західної Європи держава відіграє головну роль у розвитку економіки за допомогою програм соціального фінансування. Отже, це і є соціально-ринкова модель розвитку. Слід зазначити, що західноєвропейська модель державного регулювання економіки має певні відмінності залежно від конкретних умов тих чи інших країн Європи, що розвиваються в контексті соціально-ринкової орієнтації. Так, державна політика Німеччини виходить із того, що в центрі перебуває людина з її інтересами, як вільна особистість, котра усвідомлює свою відповідальність перед суспільством. Функцією держави є забезпечення сприятливих умов для підприємницької діяльності, відлагодженої конкуренції тощо. Найбільша увага у цьому разі приділяється дрібним і середнім підприємствам.

Слід зазначити, що державна політика регулювання економіки за своєю природою явище об'єктивне. Воно потребує докладного вивчення економічної ситуації в державі, можливостей її внутрішнього розвитку, а також впливу зовнішніх факторів. Отже, очевидним є те, що державне регулювання не "згасає" разом із зростанням економічного потенціалу держави, а наслідки економічного розвитку держави значною мірою залежать від інструментів, форм і методів такого регулювання.

У сучасних умовах особливого значення набуває фінансовий механізм державного регулювання, котрий знаходить своє відображення у бюджетній, грошовій, податковій і кредитній системах, здійсненні політики цін і доходів, соціальних гарантій. На макрорівні до такого механізму входять чисто фінансові й кредитні методи. Як відомо, для ефективного впровадження нових методів необхідне відповідне правове поле. Таку правову основу для функціонування нових фінансових методів в Україні в основному створено. Так, із прийняттям програми приватизації і появою приватизаційних паперів у державі з'явилися довірчі товариства, а з ними й трастові (довірчі) операції,

а також заставні операції. Проте недосконале правове поле і тут сприяло виникненню значних порушень у роботі довірчих товариств. У результаті невваженого використання в Україні цих нових фінансових методів було підірвано довіру в населення до приватизаційних процесів.

## СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Балатенєшева М.Є. Визначення та оцінка екологічних аспектів підприємств харчової промисловості в умовах глобалізації: Підприємництво. 2024. 160-168с.
2. ISO 14001:2015 Environmental management systems. Requirements with guidance for use — 2015. URL: [www.iso.org](http://www.iso.org). (дата звернення: 11.11.2024).
3. Кожушко, Л. Ф. Екологічний менеджмент: ВЦ «Академія», 2007. - 43с.
4. Максимів, Л. І. Сутність, завдання і нормативно-правове забезпечення екологічного менеджменту. ЛАН України : Наукові праці. 2017, №5. 103-109с.
5. Онищенко В.О., Брижань І.А., Чевганова В. Я. Екологоорієнтований розвиток України: проблеми та перспективи: навч.-метод. посіб. Актуальні проблеми економіки. 2024 .261-270с.
6. Андрусак Н. С. Екологічний менеджмент і аудит: навч. посібник Чернівці: «РОДОВІД», 2023. 195 с.
7. ISO 14004:2016 Environmental management systems. General guidelines on implementation - 2016. URL: [www.iso.org](http://www.iso.org). (дата звернення: 15.12.2024).
8. ISO 14020:2000 Environmental labels and declarations. General principles - 2000. URL: <http://www.iso.org>. (дата звернення: 25.01.2026).
9. ISO 14031:2023 Environmental management. Environmental performance evaluation. Guidelines-2023. URL: <http://www.iso.org>. (дата звернення: 05.03.2026).
10. ISO 14040:2006 Environmental management. Life cycle assessment. Principles and framework - 2016. URL: <http://www.iso.org>. (дата звернення: 16.12.2024).
11. ISO 14045:2012 Environmental management. Eco-efficiency assessment product systems. Principles, requirements and guidelines 2022. URL: <http://www.iso.org>. (дата звернення: 19.12.2024).

12. ISO 14051:2011 Environmental management. Material flow cost accounting. General framework. 2021. URL: <http://www.iso.org> (дата звернення 10.02.2026).
13. ISO 14064:2006 Greenhouse gases. 2016. URL : <http://www.iso.org> (дата звернення 18.01.2026).
14. Ковальчук, Н.М. Історія Охтирського пивзаводу. Полтава: Інтерграфіка, 2018. - 266 с.
15. Офіційний звіт про сталий розвиток корпорації «Дніпро». 2025. URL: <http://report.dnipro.ua>. (дата звернення: 15.02.2025).
16. Методика розрахунку концентрацій в атмосферному повітрі шкідливих речовин, що містяться у викидах підприємств: навч.-метод. посібник Гідрометеоздат. К: 2017. 68 с.
17. Кошова В. М., Куц А. М., Лубяной М. О. Чисте довкілля - додатковий прибуток. Харчова промисловість. Київ: 2024. 72-77с.
18. Бондаренко Т.Ю., Волков Д.П. Діагностика операційної діяльності в стратегічному управлінні підприємствами: Вісник ЖДТУ. Серія «Економічні науки». Запоріжжя: 2011. 177-179с.
19. Кучер В.А. конкурентоспроможності Механізм промислового промисловості. Чернігів: 2019. 151-157с.
20. Саєнко, М.Г. Стратегія підприємства. Економічна думка. Тернопіль: 2024. 390 с.
21. Балабанова Л.В. SWOT-аналіз - основа формування маркетингових стратегій підприємства. Донецьк : Дон- ДУЕТ, 2021. - 180 с.